

Niekoľko návrhov k inovácii študijného programu odboru teológie

Ladislav Csontos

Po celé stáročia bolo univerzitné štúdium v odbore teológie rezervované prakticky iba kandidátom kňazstva. Uskutočňovalo sa v kňazských seminároch a na teologických fakultách. V druhej polovici dvadsiateho storočia však stále rastúci počet katolíckych laikov študuje na teologických fakultách, ktoré im spravidla poskytujú dôkladnú filozofickú, etickú a teologickú prípravu, avšak len v malej miere duchovnú výchovu. Ešte viac neraz chýba kultúrne vzdelanie spolu s praktickou a technickou prípravou i identifikácia s Cirkvou, nadobudnutie si onoho *sentire cum Ecclesia*. Chýbajú prostriedky na hlbšie začlenenie poslucháčov teológie do každodenného života Cirkvi. Kandidáti kňazstva dostávajú popri intelektuálnej formácii na teologických inštitútoch a fakultách, v kňazských seminároch potrebnú duchovnú formáciu, sú vovedení do života osobnej modlitby, slávenia liturgie, sviatostného života, do života v spoločenstve. Postupne sa včleňujú do života Cirkvi vo farskom spoločenstve praktickou činnosťou. Kandidáti kňazstva sú síce postupne integrovaní do života Cirkvi, ale i tu by sa dalo v seminároch všeličo zlepšiť. Vo všeobecnosti sa na štúdium teológie uchádzači dostávajú v porovnaní s inými študijnými odbormi pomerne ľahko, bez silnejšej konkurencie na prijímacích skúškach, čo sa odzrkadľuje i v slabom všeobecnom vzdelaní a kultúrnej úrovni. Neraz chýba i potrebná ľudská zrelosť. Domnievam sa, že celková situácia vo vzdelávaní na univerzitách a osobitne na teologických fakultách i rad cirkevných dokumentov nám dávajú podnety k inovácii štúdia teológie. V nasledujúcom sa pokúsim podať niekoľko návrhov k inovácii študijného programu odboru teológie najmä v základnom kurze, čiže pre magisterské štúdium.

DUCHOVNÁ FORMÁCIA

Druhý vatikánsky koncil v dekrétu *Apostolicam actuositatem* o laickom apoštoláte hovorí:

Keďže zdrojom a prvopočiatkom všetkého apoštolátu Cirkvi je Kristus, ktorého poslal Otec, je zrejme, že apoštolská plodnosť laikov závisí od ich životného spojenia s Kristom, ako to on sám hovorí: «Kto ostáva vo mne a ja v ňom, prináša hojné ovocie, lebo bezo mňa nič nemôžete urobiť» (Jn 15,5). Tento život dôverného spojenia s Kristom sa udržuje v Cirkvi duchovnými prostriedkami, ktoré sú spoločné všetkým veriacim, najmä činnou účasťou na posvätnnej liturgii. Tieto prostriedky majú laici tak upotrebovať, aby nestrácali svoje životné spojenie s Kristom pri riadnom plnení svetských povinností v bežných životných podmienkach, lež ho vytrvalo prehľbovali, konajúc svoju prácu podľa vôle Božej. Po tejto ceste majú laici napredovať ku svätosti s odhodlaným a radostným duchom, usilujúc sa múdro a trpezlivo prekonávať prekážky. Ani rodinné starosti, ani iné svetské starosti nemajú byť vylúčené z ich spôsobu duchovného života, ako hovorí apoštol: «Čokoľvek činíte slovom alebo skutkom, všetko činite v mene Pána Ježiša Krista, dobrore-

čiac skrze neho Bohu Otcu!» (Kol 3,17) Takýto duchovný život si vyžaduje uplatňovanie viery, nádeje a lásky. (AA čl. 4)

Treba priznať, že teologické fakulty sa zameriavajú predovšetkým na intelektuálnu formáciu. Oblasť duchovnej formácie je ponechaná na sebaformáciu samotných študentov, kresťanských laikov, ktorí často pociťujú tento nedostatok. Teologická formácia by ich mala uvádzať nielen do učenia Cirkvi, ale aj do jej života, ktorý pramení z úzkeho spojenia s Kristom. Preto sa domnievam, že je potrebné začleniť do študijného programu aspoň minimálny rozsah nielen štúdia spirituálnej teológie, ale najmä praktickej spirituality.

Študijný program teológie by mal obsahovať:

- vovedenie do osobného života modlitby;
- teóriu a prax rozlišovania;
- prax duchovného života v kresťanskej komunite, vo farnosti a v malom spoločenstve;
- duchovné cvičenia a duchovné obnovy;
- vovedenie do liturgického a sviatostného života pre dospelých;
- možnosť duchovného doprevádzania.

Uvedené prvky by sa mali stať v minimálnom rozsahu, tj. jedna hodina týždenne, povinnými pre všetkých študentov teológie. Duchovné cvičenia by mali byť povinné v trvaní piatich dní pre každý ročník. Ich umiestnenie v harmonograme štúdia by bolo najvhodnejšie buď pred začatím zimného alebo letného semestra, aby sa študenti mohli plne uvoľniť od študijných povinností a venovať sa len samotným cvičeniam.

Popri týchto minimálnych povinných požiadavkách by bolo vhodné poskytnúť študentom možnosť duchovného sprevádzania, pravidelného sviatostného života, duchovných obnov a možnosti naučiť sa duchovne dospievať. Ďalšou ponukou by mohli byť tridsaťdňové duchovné cvičenia v každodennom živote, špecializované duchovné obnovy a kurzy, ako i metodické kurzy pre dávanie duchovných obnov, cvičení, kurzov pre rozličné skupiny veriacich.

Tí, čo dostávajú duchovnú formáciu či už ako kandidáti kňazstva, alebo členovia inštitútov zasväteného života, by boli od povinností týkajúcich sa duchovnej formácie v zodpovedajúcej miere oslobodení na základe preukázania prvkov tejto formácie v kňazských seminároch alebo v komunitách zasväteného života. Pre tých študentov, ktorí duchovnú formáciu nemajú zabezpečenú, by mali teologické fakulty vybudovať strediská duchovného života pre študentov teológie.

SOCIÁLNE CÍTENIE A SOCIÁLNY APOŠTOLÁT

Už od samých počiatkov Cirkvi sa život veriacich v Krista prejavoval nielen v duchovnom živote, ale aj v charitatívnej činnosti. Najväčšie prikázanie v Zákone je milovať Boha z celého srdca a svojho blížneho ako seba samého (porov. Mt 22,37–40). Toto prikázanie lásky k blížnemu obohatil Ježiš Kristus o nový zmysel tým, že on sám chce byť spolu so svojimi najmenšími bratmi spoločným predmetom lásky. Vyhlásil:

„Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili“ (Mt 25,40). A tak od samých začiatkov sa v Cirkvi rozvíjala charitatívna činnosť. Táto činnosť má dnes podobu sociálneho apoštolátu. Celé dejiny Cirkvi sú zároveň dejinami ohlasovania evanjelia, v ktorom ide ruka v ruku ohlasovanie s konkrétnou službou lásky či už doslova pri konkrétnej pomoci chudobným, alebo v angažovaní sa za sociálnu spravodlivosť.

V tejto oblasti málo pomôže štúdium teórie, aj veľmi dobre vypracovanej, ak najmä mladý človek nemá osobnú skúsenosť. Domnievam sa, že pre študentov teológie by mala byť povinná mesačná prax v rozličných zariadeniach sociálnej starostlivosti. Napríklad v domovoch dôchodcov, na geriatrických oddeleniach nemocníc, v ústavoch pre fyzicky alebo mentálne postihnuté deti a mládež, v azylových domoch, v ústavoch sociálnej starostlivosti a v podobných zariadeniach. Prax by sa mala konať v podobe sanitárnej služby, nie iba na spôsob nejakej exkurzie, ale v plnej osemhodinovej službe.

Dôležité je mať osobnú skúsenosť, že človek nie je len zdravý, mladý, pekný a príťažlivý, ale aj chorý, starý a postihnutý. Práve táto skúsenosť môže pomôcť študentom teológie nadobudnúť si správnejší pohľad na život i na potrebu ohlasovania evanjelia nielen slovami, ale predovšetkým skutkami kresťanskej lásky. Práca s marginalizovanými umožní lepšie chápanie ľudskej dôstojnosti i zakorenenie ľudských práv práve v kresťanskom myslení a v učení Cirkvi. Táto skúsenosť by mohla byť aj významným príspevkom k ľudskému dozrievaniu a k prehodnoteniu osobnej motivácie ku štúdiu teológie. Z tohto dôvodu by bolo vhodné spomenutú prax zaradiť už po skončení prvého ročníka, alebo na začiatku druhého ročníka štúdia. Táto prax, podobne ako i ďalšie navrhované praxe by mali byť spoločne reflektované s učiteľom fakulty zodpovedným za prax i so zodpovedným pracovníkom príslušného zariadenia.

INOVÁCIA INTELEKTUÁLNEJ FORMÁCIE

Ako som uviedol na sympóziu Nová evanjelizácia 1999 vo svojom referáte „Perspektívy aktívnych foriem vyučovania v študijnom programe teológie“ na príklade Katolíckej univerzity v Lubline v Poľsku, je potrebné uvažovať o prehodnotení foriem vyučovania na teológii. Na spomenutej univerzite je v magisterskom štúdiu porovnateľných humanitných odborov nasledujúci pomer prednášok ku seminárom a cvičeniam:

	Teológia	Filozofia	História	Psychológia	Sociológia
Prednášky	76 %	50 %	65 %	45 %	45 %
Semináre a cvičenia	24 %	50 %	35 %	55 %	55 %

V odbore teológie platí nariadenie Apoštolskej konštitúcie *Sapientia Christiana*, že študenti teológie majú prednášky povinné, avšak skúsenosť svedčí o tom, že viacerí sa na nich nezúčastňujú s odôvodnením, že na iných fakultách prednášky nie sú povinné.

Domnievam sa, že by bolo vhodné zvýšiť podiel aktívnych foriem vyučovania asi v takom pomere, ako je to v odbore filozofie. Toto opatrenie by pomohlo k intenzívnejšiemu kontaktu učiteľov so študentmi v malých skupinách, v ktorých by nemalo byť viac ako dvanásť poslucháčov. Umožnilo by to položiť aj väčší dôraz na samostatné štúdium, prácu s literatúrou a kombinovania kontroly štúdia v podobe písomných prác a ústnych skúšok.

Už v tejto súčasnej dobe, no ešte viac v budúcnosti sa stane dôležitým formovanie verejnej mienky, v ktorom zohrávajú rozhodujúcu úlohu prostriedky masovej komunikácie. Formácia študentov teológie by mala podľa želania Cirkvi prejsť od defenzívy ku zvládnutiu týchto prostriedkov a k ich aktívnemu využitiu pre ohlasovanie evanjelia a pre formovanie verejnej mienky. Tu sa javí dôležité zaviesť nielen predmet teoretický, ale ešte naliehavejšie je zavedenie predmetu praktického v podobe tvorivých dielní. Ide o zvládnutie informačných technológií, využívanie internetu, audiovizuálnej techniky, najmä televízie. Študenti by si mali odskúšať vystupovanie pred kamerou a komunikovanie s prostredím, ktoré už nie je viac kresťanské.

Prírodovedné a humanitné odbory majú v súčasnosti rozvinuté osobitné odbory venujúce sa didaktike vyučovania jednotlivých predmetov. Existuje didaktika vyučovania matematiky, fyziky, chémie, didaktika vyučovania jednotlivých jazykov, žiaľ, didaktika vyučovania teologických odborov zatiaľ nie je rozvinutá. Je síce rozvinutá katechetika, ktorá sa však zameriava iba na vyučovanie na základných a stredných školách. V teológii sa zatiaľ spoliehame na vzory, ktoré možno nasledovať, no týchto vzorov nie je vždy dostatok. Nie vždy platí, že vynikajúci vedecký pracovník je aj vynikajúcim pedagógom. Bolo by nanajvýš užitočné uvažovať o zavedení didaktiky príslušného teologického odboru v rámci licenciátneho štúdia, ktoré je predpokladom pre vyučovanie na teologickom inštitúte či fakulte.

INTEGRÁCIA DO ŽIVOTA MIESTNEJ CIRKVI

Štúdium teológie sa uskutočňuje v Cirkvi a treba ho chápať ako službu v Cirkvi, s Cirkvou a pre Cirkev. Nejde tu len o osobné obohatenie vedomosťami, ale aj o stále plnšie začlenenie sa do života Cirkvi a jej poslania v tomto svete. Domnievam sa, že duchovná a intelektuálna formácia by mali ísť ruka v ruku so začleňovaním sa študenta do života farského spoločenstva, čo je potrebné všetkým študentom teológie, tak kandidátom kňazstva, ako i laikom. Takéto začleňovanie by sa malo najlepšie uskutočňovať prostredníctvom praxe konanej v rozličných farnostiach mimo svojej rodnej farnosti. Týmto spôsobom by si mohli študenti zároveň overiť správnosť svojho rozhodnutia pre štúdium teológie a spoznať aj miesta a prostredia svojho budúceho pôsobenia. Môj návrh počíta s dvoma druhmi praxe: s priebežnou počas víkendov a so súvislou pred začatím akademického roka, prípadne cez prázdniny.

Priebežná pedagogická prax by sa mala konať počas dvoch školských rokov počas víkendov a mala by byť v jednom roku zameraná buď na mládež, alebo na deti. Malo by ísť predovšetkým o rozvinutie farskej katechézy a mimoškolskej pastoraácie. Ak vo farnosti pôsobí nejaké hnutie, išlo by o spoluprácu s týmto hnutím. Po dohode so správcom farnosti by mohlo ísť aj o implantáciu niektorých hnutí do farského života. Mohlo by ísť o prácu s miništrantmi, detským či mládežníckym zborom. Túto prax by bolo vhodné kombinovať s priebežnou katechetickou praxou na základnej alebo strednej škole. Prax by bola pod vedením miestneho správcu farnosti a pod dozorom povereného učiteľa fakulty, ktorý by z nej udelil zápočet a tiež ju priebežne hodnotil a usmerňoval. Druhý ročník súvislej praxe by sa zamerával na pomoc vo farskej kancelárii. Popri zvládnutí bežnej farskej agendy by sa praktickanti zamerali na vypracovanie pastoračných projektov a ich predloženie orgánom miestnej samosprávy, prípadne nadáciám za účelom získania finančnej podpory či už pre prácu s mládežou, pomoc opusteným, charitatívne diela. Súčasťou tohto ročníka by bola aj spolupráca s farskou charitou. Tam, kde by sa to ukázalo možné, by sa v rámci praxe študenti zoznámili s pastoraáciou rodín.

Súvislá prax by mala byť zaradená do štúdia po ukončení druhého, tretieho a štvrtého ročníka, prípadne i piateho ročníka, ak je štúdium dvanásťsemestrové. Tieto praxe by mali byť vždy v rozsahu jedného mesiaca a mali by byť povinné. Podľa okolností by sa mohli uskutočniť počas prázdnin. Postupne by sa zamerali v jednotlivých rokoch na deti, mládež a rodinu, prípadne na okrajové skupiny v rámci sociálneho apoštolátu. Užitočné by mohli byť aj možnosti praxe v zahraničí, či už v práci na medzinárodných projektoch alebo účasť na miestnych projektoch. Tu by mohla byť prax v utečeneckých táboroch, v sociálnom apoštoláte medzi rómskym obyvateľstvom, v okrajových štvrtiach chudoby a podobne.

ZÁVER

Predložené návrhy si nerobia nárok na nijakú všeobecnú záväznosť, ale vyjadrujú starosť o skvalitnenie štúdia teológie, ktoré by sa takto mohlo stať oveľa viac integrálnou formáciou mladého človeka. Mohlo by napomôcť nielen jeho intelektuálnemu rozvoju, ale aj praktickému prežívaniu viery, nádeje a lásky uprostred konkrétneho spoločenstva miestnej cirkvi. Bol by som rád, keby moja úvaha otvorila širšiu diskusiu o problematike teologického vzdelávania, veď je mnoho tých, čo si uvedomujú potrebu skvalitnenia teologickej formácie. Budem vďačný každému vysokoškolskému učiteľovi, študentovi i absolventovi teologickej fakulty, kňazovi i katolíckemu laikovi, ako i zodpovednému predstaviteľovi hierarchie, kto akýmkoľvek spôsobom prispeje k diskusii o skvalitnení štúdia na teologických fakultách, a tým i k jeho faktickému skvalitneniu.